

Так жити не можна:

— не можна витратити свої сили на братовбивчу війну;

— не можна з гордо піднятою головою йти до почестей і популярності по трупах свого народу — втомлених, змучених, загиблених невдах;

— не можна міряти грошима любов, щастя, повагу, честь;

— не можна забувати, що в людини є совість і торгувати нею...

Гроші — не панацея, є ще справедливість, є правда, почуття власної гідності. Це не просто слова, оскільки без них не існувало і не може існувати людське життя. До ганебної смерті, духовного виродження, панування тваринних інстинктів призводить сліпе поклоніння золоту. Придивіться до гамірного депутатського натовпу, придивіться уважно, чи побачите в ньому бодай одного, змереженого передчасними зморшками, без злочину чи брехні?

Хіба не пробивається, як перший паросток, боязко та несміливо, через ревіння золотого теляти, проповідь любові, й замість повсюдного "кожен за себе, дорога — сильному" хіба не чуємо наполегливого заклику до єднання? Суспільство втомилася від бурхливої діяльності накопичення, змучилося від гонитви за земними благами. І хто знає, можливо, недалеко той день, коли люди пригадають визначні слова Овідія: "Низько пригинаючи голову, бродять по землі звірі. Але Бог дав людині піднесене обличчя і наказав звертати його до неба, де живуть правда і вічність" [3].

Не нагадує це вам, шановні читачі, що життя йде по колу, і, можливо, доволі скоро почуємо щось подібне від наших народних депутатів... Чи дочекаємося?

Дочекаємося! Ще 2010 р. на шпальтах газети "Голос України" було надано красномовну характеристику суспільно-політичній ситуації, що відтоді майже не змінилася: "Нині лише 5—10 відсотків людей довіряють Верховній Раді. За словами глави парламенту Володимира Литвина, потрібно докласти зусиль, щоб цей показник зріс хоча б до 20 відсотків. Бо того, що є, вочевидь недостатньо, щоб іти на наступні парламентські вибори" [4].

Наведу ще низку висловів В. Литвина стосовно київської влади: "Вкрали все, що можна вкрати... Є команда хижаків, що пограбували Київ... Треба скинутися і відкупитися від частини політиків".

Яка жахлива констатація факту. Скоро, скоро настане час розплати за все... і тисячоголосе "Злодії! Хабарники! Шахраї! Ледацюги!.." лунатиме їм услід [5].

Список використаної літератури

1. Сенченко М. Україна потребує диктатури / Микола Сенченко. — Київ : КИТ, 2009. — 150 с.
2. Проект Россия. — Москва : Эксмо, 2007. — С. 38.
3. Ротшильды, их жизнь и капиталистическая деятельность. Биографический очерк Евгения Соловьева. — Санкт-Петербург, 1894. — С. 128—130.
4. Голос України. — 2010. — № 215. — 16 листоп.
5. Сенченко М. Парламентаризм — велика брехня нашого часу / Микола Сенченко. — Київ : КИТ, 2011. — С. 5.

ДО СТОРІЧЧЯ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

УДК 061.1:15](477-25)(091)

Галина Ковальчук,

доктор історичних наук, професор,
директор Інституту книгознавства НБУВ

Головна Книжна Палата в м. Києві

Розглянуто аспекти створення й функціонування Головної Книжної Палати в м. Києві та її правонаступників.

Ключові слова: Головна Книжна Палата, Бібліографічний інститут, Центральний бібліографічний відділ, Київський крайовий бібліографічний відділ, Українська книжкова палата, Український науковий інститут книгознавства, Ю. Меженко, обов'язковий примірник

У сучасному науковому полі представлено значну кількість публікацій з історії становлення вітчизняної державної бібліографії та установ, які її здійснювали. Проте святкування 100-річного ювілею Книжкової палати України — чудова нагода ще раз повернутися до тих історичних подій і

пригадати, в яких неймовірно складних умовах відбувалася організація бібліографічної реєстрації українського друку. Маємо на меті розглянути окремі архівні документи, не надто важливі на перший погляд, проте здатні разом скласти цікаву картину тогочасних подій.

Розпочати варто з того, що добре відомі сьогодні закони про створення Головної Книжної Палати в м. Києві та про обов'язкове надсилання друкарнями, літографіями та іншими закладами примірників усіх видань, затверджені Директорією УНР 24 і 26 січня 1919 р., за радянських часів перебували у спецфонді. Пам'ятаю, як це вразило мене наприкінці 1980-х років, коли переглядала архівні матеріали Головної Книжної Палати (ГКП) [1] у відділі рукописів Центральної наукової бібліотеки УРСР (нині — Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, ІР НБУВ): документи розпочиналися з другої одиниці зберігання, а не з першої. І датована од. зб. № 2 була березнем 1919 р., тобто радянським періодом. Тож не дивно, що в публікаціях часів СРСР стверджувалося, що Головна Книжна Палата в м. Києві створена з ініціативи більшовицького уряду 1919 р.

Установа й справді розпочала функціонувати за радянської влади, хоча численні уряди тоді змінювались, як відомо, блискавично і в журналі "Голос друку" їх представлено доволі колоритно: "Тимчасовий, Центральна Рада, Гетьманщина, всі часи Директорії, Петлюрівщина в усіх її проявах, Отаманщина, Денікінщина, Врангелівщина, Махновщина" [2]. Проте вирішальна роль в організації державної реєстрації вітчизняної друкованої продукції та створенні спеціальної установи, на нашу думку, належить не керівникам різних урядів (хоча велика подяка і Центральній Раді, за часів якої бібліотечно-архівний відділ розробляв відповідний проект, і уряду П. Скоропадського [3, с. 12—15], і особливо уряду Директорії, що ці закони затвердив, і радянській владі, котра їх згодом ратифікувала), а ініціаторам та ентузіастам цієї справи, насамперед — Юрію Олексійовичу Меженку (тоді ще Іванов-Меженко). Ухваленню законів передувала ґрунтовно опрацьована "Пояснююча записка до законопроєкту про утворення Головної Книжної Палати в м. Києві" [1, од. зб. 1, арк. 9—12], яку підписали міністр народної освіти, професор І. Огієнко, головноуправляючий справами мистецтв та національної культури П. Дорошенко, за директора департаменту — В. Модзалевський. Зрозуміло, що звернення склали не керівні особи: як довела Н. Стрішенець [4, с. 17—21], автором записки й близької до її змісту статті в газеті "Україна" [5] був Ю. Іванов-Меженко (Іванів-Меженко), який з лютого 1918 р. працював у бібліотечно-архівному відділі Міністерства народної освіти.

24 січня 1919 р. Директорія УНР ухвалила Закон про утворення Головної Книжної Палати в м. Києві (ГКП) — "для реєстрації всієї друкарської продукції на Україні, наукового систематизування та для обміну книжками з іншими книжковими інституціями" [1, од. зб. 1, арк. 1]. А 26 січня того самого року затверджено ще один надзвичайно важливий закон про 11 обов'язкових примірників усіх видань, які мали надсилати всі друкарні та подібні заклади [1, од. зб. 1, арк. 3], продубльований радянською владою 11 лютого 1919 р. [1, од. зб. 4, арк. 1; од. зб. 3, арк. 5] і 22 травня 1919 р. [1, од. зб. 3, арк. 1, 2]. Представники тодішніх урядів чітко усвідомлювали, що без обов'язкових при-

мірників досягти повноти бібліографічної реєстрації поточного друку неможливо. Хоча, як і в ті буремні роки, так і впродовж наступного сторіччя, домогтися цілковитого виконання законів про обов'язковий примірник не вдалося, факт усвідомлення важливості такого завдання був принципово важливим, і, вкотре наголосимо, що відбулося це не 1924 р., як стверджують автори окремих публікацій [6], а значно раніше.

Метою діяльності Відділу реєстрації ГКП був повний, планомірний і своєчасний облік обов'язкових примірників всієї вітчизняної друкованої продукції, їхній розподіл та надсилання до визначених установ, у тому числі й до Національної бібліотеки. Опис усіх видань на реєстраційних картках мав на меті фіксацію не лише поточних документів, а й літератури за 1917—1918 рр., одержаної від Головного управління по справах друку, заснованого в Києві 1918 р. і скасованого радянською владою [1, од. зб. 3, арк. 11].

Водночас, крім реєстрації поточного друку за обов'язковим примірником, ГКП планувала "скласти мартиролог приватних книжкових збірок і бібліотек, який щодня побільшується; необхідно ужити негайних заходів задля захисту них від остаточного загину та знищення" [1, од. зб. 1, арк. 6]. У формулюванні цих завдань виразні чітке усвідомлення тогочасних суспільно-політичних подій і небезпеки, що загрожувала приватним зібранням, а також державницький бібліотекознавчий підхід до розв'язання проблем. Зокрема, відділ Книжного фонду ГКП мав збирати бібліотеки ліквідованих урядових закладів, приватні зібрання "отдельных жителей Киева, покинувших свои жилища в тревожные дни государственного переворота и оставивших библиотеки на произвол судьбы", здобувати книжки й рукописи в Україні та за кордоном [1, од. зб. 3, арк. 12]. У доповіді Ю. Меженка, підготовленій влітку 1919 р., наведено такі цифри: "Зібрано більш ніж 10000 книжок з покинутих власних бібліотек і скасованих інституцій" [1, од. зб. 3, арк. 14], 95% яких становили стародруки французькою, польською, німецькою та латинською мовами [7, с. 16]. Від другої половини квітня того самого року головним напрямом роботи відділу Книжного фонду визначено складання загального науково опрацьованого каталогу всіх державних, громадських та окремих приватних бібліотек ("каталогу каталогів"), які становлять наукову чи іншу цінність [1, од. зб. 3, арк. 14]. Роботу розпочали з бібліотек Київського університету та Комерційного інституту, фактично перетворивши Книжний відділ на "каталожний". Перше число зведеного друкованого каталогу мало вийти після завершення складання карток на літеру "А". У протоколах засідань Ради ГКП за червень 1919 р. зафіксовано, що зав. відділом М. Чирков з'ясував, чи вносити до переліку всі видання, чи лише цінні, на що Д. Багалій зауважив: мета такого каталогу — допомогти знайти в бібліотеках будь-яку потрібну книгу, а отже його не варто скорочувати. А за пропозицією В. Кордта було ухвалено одночасно складати і алфавітний, і систематичний каталоги [1, од. зб. 4, арк. 12—13].

Головну Книжну Палату, й насамперед її Бібліографічний інститут (БІ), створювали на зразок Міжнародного бібліографічного інституту (МБІ) в Брюсселі. Завдання вітчизняної установи вбачали у створенні національної бібліографії, матеріалом для якої слугувала видавнича продукція з усієї території держави від початку друку [1, од. зб. 4, арк. 4]. БІ мав збирати, систематизувати, опрацьовувати та оприлюднювати відомості про всі видання, опубліковані українською, а також іншими мовами в Україні та про Україну, зокрема і в Галичині [1, од. зб. 3, арк. 11]. Варто наголосити, що Ю. Меженко, який з 18 лютого 1919 р. виконував обов'язки зав. справами з утворення ГКП, а з 17 березня 1919 р. був обраний її головою, орієнтувався на діяльність МБІ й активно впроваджував розроблену в Брюсселі Універсальну десятикову (децимальну) класифікацію (УДК), наполегливо ініціюючи створення національної бібліографії. Він розглядав Палату як частину МБІ, а отже й реєстрацію української друкованої продукції вважав складником міжнародного обліку. Саме Ю. Меженко запровадив у практику вироблену фахівцями МБІ схему бібліографічного опису та систему УДК, які лише набували поширення у Західній Європі.

Серед інших важливих проєктів ГКП — започаткування бібліографічних центрів на території України, або губернських і повітових відділів (місцевих відділів чи місцевих книжних палат); щомісячне видання "Книжної літописи", бюлетенів нових видань та укладання української бібліографії за 1917—1919 рр., організація бібліотечних курсів [1, од. зб. 4, арк. 3—10].

Штатний розклад ГКП і конкретний список співробітників постійно змінювалися, інколи сягаючи 37 осіб [7, с. 16]. Приміром, у "Списку особового складу ГКП за 1919 р." [1, од. зб. 7] потрібно було зазначити не лише вік, а й за чією рекомендацією прийнято до штату. Впадає в очі, що вік більшості співробітників — до 30 років (13 з 21), ще чотирьом — ледь за 30. Наприклад, Ю. Меженкові, зав. справами, а згодом голові ГКП і зав. відділом реєстрації, тоді було 28 років, рекомендований М. Шрагом, не одружений, не партійний. Юрка (так в оригіналі) Ковалевського (35 років, працював із 24 лютого 1919 р.) рекомендував Ю. Меженко, як і М. Чирок-Чиркова (27 років), обидва обіймали посади зав. відділами ГКП. Вже тоді в Палаті працювала Т. Волобуєва (26 років), багаторічний сподвижник Ю. Меженка в різних установах. Від 10 березня у ГКП обов'язки бібліографів виконували Д. Загул, згодом відомий поет-символіст і літературознавець; Н. Загледа, етнограф і бібліограф, яка потім тривалий час співпрацювала з Ю. Меженком і Т. Волобуєвою, і В. Каліхевич (Коліхевич, як зазначено в тогочасних документах) — дружина Ю. Меженка.

До серпня 1919 р. ГКП видала: окремою брошурою працю Ю. Меженка "Міжнародна децимальна бібліографічна класифікація. Скорочені таблиці з додатковим покажчиком і пояснюючий текст"; працю директора Бібліографічного інституту ГКП Ю. Ковалевського "Бібліографія і український бібліографічний інститут" (в якій було визначено завдання ліквідації

культурного боргу: видання списку всіх українських книжок від перших років друкарства, тобто створення українського бібліографічного репертуару) — у № 22 журналу "Книгарь" і окремою брошурою; "Справоздання Головної Книжної Палати в м. Києві" разом із покажчиком "Періодичні видання за 1919 рік" — як додаток до часопису Всенародної бібліотеки України "Книжний вісник" (1919, кн. 2). Упродовж зазначеного періоду відбулося 10 засідань дорадчого органу — Ради ГКП.

Діяльність Палати від початку вересня й до 16 грудня 1919 р. перервала денікінська окупація Києва. Відверто антиукраїнська національна політика призвела до того, що всі державні установи було ліквідовано, зокрема й Книжну Палату. Навіть більше, є відомості про створення денікінською владою в Києві тимчасового реєстраційного бюро-складу, куди звозили конфісковану в крамницях і бібліотеках українську літературу для подальшого спалення; на 28 жовтня було начебто зібрано 39 тисяч видань [8]. Інформацію про ГКП того періоду знаходимо у статті її співробітниці В. Шпілевич, яка була і свідком, і учасницею зазначених подій: майно і цінні збірки "довелося впакувати. Офіційно не проваджено жодної роботи. Робота її переходить у підпілля. Її виконують кілька співробітників, що, ідейно ставлячися до цієї культурної справи, відвідували друкарні й збирали матеріали в міру спромоги" [9, с. 146]. Складний стан справ підтверджує і текст доповідної записки зав. справами ГКП від 25 січня 1921 р.: "За відсутності співробітників й коштів Книжний фонд припинив свою діяльність ще в 1919 році. В бібліографічному інституті (працює 2 людей) закінчили розбирати матеріали, які були зібрані ще за Денікінців" (в ті часи Книжна палата існувала нелегально, й не мала змоги провадити роботу як слід) [1, од. зб. 46, арк. 8].

В архіві палати знайдено відомості, що Ю. Ковалевський, Т. Волобуєва та інші співробітники відновили роботу в установі після кількомісячної перерви, викликаній денікінською окупацією, 26 грудня 1919 р. За твердженням Ю. Меженка, "діяльність палати поновилася, але в значно менших розмірах, при підвідділі "Книга", з початку 1920 р." [7, с. 27]. Варто пояснити: підвідділ "Книга", до якого входила й ГКП, підпорядковувався Київському губернському відділу народної освіти (Губнаробразу). Вже 7 січня 1920 р. у двомовній газеті "Известия — Вісті" було опубліковано наказ Київського губнаробразу № 26 щодо відновлення постанови Наркопосу про обов'язкове надсилання до Книжної палати друкарнями м. Києва і Київської губернії не пізніше доби від часу випуску по 11 примірників усіх друкованих творів: книжок, брошур, газет, нот, карт, гравюр, відозв, афіш, оголошень, літографічних виробів тощо [10].

Збереглася доповідна записка до підвідділу "Книга" Ю. Ковалевського (тоді виконував обов'язки зав. справами Книжної Палати і зав. Бібліографічним інститутом), де зазначено: "20 сього січня повернувся до виконання своїх обов'язків б. завідуючий відділом реєстрації Книжної палати Іванов-Меженко Юрій

Олексійович, котрий також був завідуючим справами Книжної палати. Тому прошу: 1) затвердити Ю. О. Іванова-Меженко з 20 б. м. на посаді завідуючого відділом реєстрації Книжної палати. 2) Покласти на нього обов'язки завідуючого справами Книжної палати... 4) Звільнити мене від виконання обов'язків завідуючого справами Книжної палати, залишивши мене на посаді зав. Бібліографічним інститутом" [1, од. зб. 27, арк. 1]. Згідно з іншим документом, Ю. Меженко став до виконання обов'язків голови Книжної Палати з 15 лютого 1920 р. [1, од. зб. 29, арк. 6]. Повернувшись на роботу й інші співробітники, проте штат було значно скорочено, до 10—12 осіб, що позначилося на результатах праці. На 1 травня у ГКП налічувалося 14 працівників [1, од. зб. 28, арк. 2]. Одне з найважливіших завдань співробітників підвідділу "Книга" — видання бібліотечної енциклопедії — на жаль, залишилося нереалізованим. Ю. Меженко стверджував, що було написано майже 20 друк. арк. тексту з 30 запланованих, але "Польсько-Петлюрівський наступ зруйнував багато намірів" [7, с. 15].

Під час польської окупації Києва з 7 травня до 12 червня 1920 р. Палата, схоже, й не переривала діяльності. Складалося враження, як зазначає автор сучасної публікації, що вступ поляків до міста кияни навіть не помітили [11], а співробітники ГКП продовжували одержувати платню, як свідчать документи архіву. Водночас увагу привернула тиражована в друкарні "Реєстраційна картка", заповнена Н. Заглодою, від 28 червня 1920 р. [1, од. зб. 29, арк. 14], що містила дивну графу: "Де працювали під час "35 днів" панської окупації" — цікавий факт для характеристики епохи, все-таки радянська влада звертала на це увагу.

Зазначимо, що в окремих відомостях про нарахування зарплатні з травня до вересня наведено прізвища 10 співробітників, проте з-поміж них немає ані Ю. Меженка, ані Ю. Ковалевського [1, од. зб. 59]. Прізвище Іванова-Меженка з'являється у вересні 1920 р.: в одних документах — з 15 числа, в інших — з 23-го [1, од. зб. 59, арк. 17—48]; прізвище Ю. Ковалевського більше не зустрічаємо, відомо, що він емігрував.

17 червня 1920 р. у газеті "Вісті" (№ 127) опубліковано розпорядження Київського губерніяльного відділу народної освіти за підписом зав. відділом М. Любченка і зав. справами Книжної Палати Ю. Іванова-Меженка про обов'язкове подання 11 примірників "всіх друкованих речей" (це була вже четверта подібна постанова, якщо вести відлік із 24 січня 1919 р.), а також списків книжок за зразком, який друкарні мають одержати в установі (із вказівкою назв і кількості примірників). За невиконання розпорядження накладали штраф у розмірі 10 000 карбованців, хоча у проекті документа з архіву ГКП було зазначено, що "власники друкарень віддаються суду революційного трибуналу" [1, од. зб. 24, арк. 7]. Копії містять власноручні правки Ю. Меженка, отже, він тоді працював у ГКП; є його підпис і під документом від 14 липня 1920 р. [1, од. зб. 26, арк. 2]. Ймовірно, одержував платню безпосередньо у відділі народної освіти чи у підвідділі "Книга", а можливо, не всі

відомості ГКП збереглися. В архіві виявлено ще один цікавий документ, зокрема посвідчення від 26 лютого 1920 р. про те, що Ю. Меженко дійсно перебуває на службі в Київському губпарткомі Комуністичної партії (більшовиків) на посаді інструктора бібліотеки [1, од. зб. 29, арк. 23].

Щодо роботи, яку тоді виконувала ГКП, в архіві віднайдено такі відомості (цитуємо доповідну записку зав. справами ГКП від 25 січня 1921 р.): "Після виходу поляків надсилка матеріалів з друкарень провадилась дуже несправно" [1, од. зб. 46, арк. 8]. У цьому документі також висвітлено функції співробітників ГКП: всі видання, що надходили, описували на реєстраційних і бібліографічних картках, систематизували за міжнародною Універсальною десятиковою класифікацією. Зазначено, що "заіндексовано" 1000 карток. Підготовлено до друку бібліографію радянської агітаційної літератури за 1919 р., яка, за браком коштів та паперу, так і не побачила світ. Доволі показово, адже в умовах руїни листівки, плакати, невеличкі брошури були основним видом друкованої продукції, а численні зміни влади призвели до того, що випуск масових видань агітаційної тематики став пріоритетним. Крім поточної роботи з реєстрації друків, співробітники збирали також відомості про публікації українською мовою із соціальних питань.

Наприкінці 1920 р. радянський уряд переїхав до Харкова. В умовах громадянської війни, транспортної розрухи збирати й реєструвати обов'язкові примірники в Києві, що став провінційним містом, було практично неможливо; Палата збирала лише друки Києва та Київської губернії. Є відомості [12, с. 256], що примірники українських видань за 1917—1919 рр. було надіслано до Російської центральної книжкової палати й зареєстровано у спеціальному строєному номері "Книжної летописи" за 1919 р. (№ 28—30), хоча авторка неодноразово натрапляла на штампи ГКП на виданнях, що й нині зберігаються в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

У грудні 1920 р., відповідно до декрету Раднаркому РСФФР "О передаче библиографического дела в РСФСР Государственному издательству", в Харкові — тодішній столиці України, при Всеукраїнському видавництві (Всевидав, Всеукрвидав) було створено Бібліографічний відділ (БВ), на який покладено функції збирання, реєстрації, збереження, статистичного обліку й наукового опрацювання друкарської продукції республіки [13]. Логіка в цьому була, адже тоді Всеукрвидав був монополістом у видавничій і книгорозповсюджувальній справі та мав виняткове право керувати друкарнями, розподіляти папір, надавати дозвіл на випуск нових видань тощо [9, с. 147].

Ідея створення всеукраїнського Бібліографічного відділу належала М. Годкевичу, який спочатку очолював його, а згодом і Українську книжкову палату. БВ мав об'єднувати, скеровувати й регулювати бібліографічну справу в межах республіки, сприяти розвиткові книгознавства через залучення провідних наукових сил. До завдань БВ належали: повна бібліографічна реєстрація та бібліографічний облік усіх творів друку,

що вийшли на території республіки; видання бібліографічних покажчиків, збирання й збереження зразків цих творів, а також розподіл їх по головних книгозбірницях країни; складання бібліографічних довідок за завданням державних установ республіки; розроблення спеціальних книгознавчих питань, підготовка до видання наукових праць [14].

У зазначених функціях виразне дублювання роботи харківської та київської бібліографічних установ. Водночас, створення БВ у Харкові дало змогу зберегти апарат колишньої ГКП у Києві. Головну Книжну Палату було реорганізовано в Київський крайовий бібліографічний відділ (ККБВ) при Київській філії Всеукраїнського видавництва (його адреса була така сама, як і в ГКП — б-р Тараса Шевченка, 14). До завдань відділу входило здійснення контролю за одержанням нової літератури на території чотирьох губерній: Київської, Чернігівської, Подільської та Волинської, а також укладання реєстру видань, що вийшли друком із березня 1917 р. до закінчення громадянської війни [15]. Отже, паралельно діяло дві бібліографічні установи, якщо не враховувати не надто вдалі спроби створити їх і в інших губерніях. ККБВ підпорядковувався, крім Київської філії Всеукраїнського видавництва, столичному БВ у Харкові, але все-таки їхні функції певним чином різнилися. Київ, оскільки вже не був столицею, не міг надавати накази в інші губернії. Повітвидавці, які раніше мали надсилати обов'язкові примірники з друкарень повітів, було ліквідовано, а отже матеріалів від них Київський бібліографічний відділ не одержував. Водночас у його "Регламенті" було закріплено такі положення [16]:

"І. ККБВ має за своє завдання розроблення теоретичних питань бібліології взагалі, а зокрема й переважно бібліографічних дисциплін.

ІІ. ... Центральним місцем ККБВ є Бібліографічний інститут, що по напрямкам своєї діяльності поділяється на 5 секцій, об'єднаних спільним планом і керівництвом:

А) секція поточних (біжучих) видань, починаючи з 1 березня 1917 р.

В) секція преси — веде бібліографію преси, розписує по картках твори, систематизує вирізки по певних питаннях, що в даний час мають найбільший інтерес.

С) плакатно-прокламаційна: плакати, відозви, метелики, листівки, афіші та ін. друкована продукція — все, що своєю формою не підходить під рубрику книжки, часопису або брошури.

Д) секція "Україніка" — все до 1917 р., тобто до 1 березня 1917 — українською мовою, та видання, що тракують будь-яку галузь українського питання.

Е) Бібліотечна з 3 книгозбірнями: Україніка, реєстраційного матеріалу, енциклопедична".

Секція преси розпочала діяльність з 15 березня 1921 р., коли на роботу було прийнято В. Ігнатієнка, який був її завідувачем і єдиним співробітником. До 15 серпня він розібрав всю пресу, що була в Палаті, за роками, мовою, назвами, виділивши по одному комплекту кожної назви; склав каталоги періодики за 1917—1919 рр., а також бібліографію бібліографії періодики.

25 березня 1921 р. (у дужках зазначено "четвертого року", тобто четвертого року революції — своєрідний новий календар, як за часів Великої французької революції) в газеті "Вісті" за підписами голови Уккранднаргоспу В. Чубаря та інших членів уряду, а також М. Годкевича було оприлюднено чергову постанову про обов'язкову реєстрацію та збереження зразків творів друку, видану згодом листівкою накладом 1500 примірників [1, од. зб. 35]. У звіті ККБВ за період із 1 січня до 1 липня 1921 р. зазначено: заготовлено 4832 назви, записано в інвентарних журналах 1417 назв, складено 4560 реєстраційних карток, 308 разів відвідано друкарні [1, од. зб. 46, арк. 9]. Навіть якщо ця статистика певним чином перебільшена, з історичної ретроспективи зрозуміло, що невелика група спеціалістів, які одночасно змушені були з фінансових причин працювати і в інших установах, робили вкрай важливу справу. Проте далеко не завжди це усвідомлювали їх сучасники, зокрема Українська академія наук (УАН) у листі від 26 серпня 1921 р. зверталася до голови Ради бібліотекарів Всенародної бібліотеки України (ВБУ) Ю. Іванова-Меженка (він працював керівником в обох установах, і не тільки там) із проханням звільнити від майна Книжної Палати зал № 27 на другому поверсі будівлі на б-рі Шевченка, 14 для урочистих засідань секцій, святкування ювілеїв [1, од. зб. 33, арк. 15]. Варто пояснити, що в нинішньому жовтому корпусі Київського національного університету імені Тараса Шевченка до 1934 р. розміщувались і УАН, і ВБУ, і ГКП.

А Книжна Палата (попри перейменування, використовувала стару назву, а також штампи, печатки, бланки ГКП) продовжувала свою діяльність завдяки невтомним і відданим ентузіастам. Приміром, від 25 травня 1921 р. на посаді зав. відділом "Україніка" в установі працював М. Плевако, згодом відомий літературознавець і бібліограф; із 24 вересня — В. Підмогильний, письменник, а також, як і раніше, Ю. Меженко, Т. Волобуєва, Н. Загибала, В. Ігнатієнко та ін. 21 квітня Палата запрошувала на засідання, присвячене виданню бібліологічного часопису, В. Міяковського, М. Марковського, І. Кревецького, Д. Щербаківського, М. Біляшівського, В. Ігнатієнка та ін. [1, од. зб. 33, арк. 16]. У листі до БВ голова "Київської крайової книжної палати — бібліографічного відділу Київського Крайвидату" відзначав, що триває переклад "Manuel du repertoire bibliographique" (1907) — "Керівництва до міжнародного бібліографічного репертуару", відбувається підготовка до бібліографічного з'їзду [1, од. зб. 34, арк. 1—2]. З ініціативи установи започатковано Бібліологічне товариство, "котрє до самого початку НЕП'а провадило інтенсивну роботу в формі публічних докладів, друкування заміток в періодичних виданнях, а головним чином в формі академічних зборів та наукових засідань. Було виготовлено дві великі праці — академіка Тутківського "Бібліографія українського мапознавства" та Я. Стешенка "Бібліографія української бібліології" [1, од. зб. 50].

Незважаючи на організаційні та фінансові проблеми відбудовного періоду, які унеможлилювали

випуск книгознавчих видань, столичний Бібліографічний відділ та його київське відділення намагалися за змогою провадити таку роботу. Найскравішим прикладом є журнал (фактично — збірник) "Голос друку", єдиний номер якого було видано в Харкові 1921 р. Наприкінці передмови М. Годкевич від редколегії подякував усім, і "особливо Юрію Олексійовичу Іванову-Меженкові, що його організаційна праця в справі притягнення київських літературних і наукових сил до участі в "Голосі друку" у значній мірі визначила зміст 1-го часопису".

Восени 1921 р. Бібліографічний відділ Всевидаву було перетворено на Центральний бібліографічний відділ (ЦБВ), а його представники в губерніях і повітах надалі мали називатися уповноваженими ЦБВ, адміністративно підпорядковуючись Губвидавам [1, од. зб. 33, арк. 21; од. зб. 34, арк. 4]. Навіть за таких умов київський відділ чи уповноважений ЦБВ продовжували роботу. В архіві ГКП зберігаються машинописні копії від грудня 1921 р.: інструкція з використання авторських таблиць Кеттера для українських авторів, адаптована для російських письменників; інструкція з каталографії для бібліотечних відділів книжних палат, зміст бібліографічної картки [1, од. зб. 40].

Перехід видавничої справи з початком непу на госпрозрахунок унеможливив подальше фінансування ЦБВ Всеукрвидавом. Крім того, як слушно зауважив М. Сенченко [17, с. 11—12], у той період утворилося багато нових видавництв, значно зросла кількість назв видавничої продукції, що вимагало реорганізації ЦБВ, створення на його основі самостійної державної установи, за зразком, додамо від себе, аналогічної організації в Росії, як надалі не раз траплялося в історії УРСР та її книжкової справи зокрема (Петроградську книжкову палату було реорганізовано в Науково-дослідний інститут книгознавства, а в тогочасній столиці Москві 1920 р. створено нову Російську центральну книжкову палату). Функції Центрального бібліографічного відділу Всеукрвидаву здійснювала Українська книжкова палата в Харкові згідно з постановою Раднаркому УСРР "Про організацію Української книжкової палати і про забезпечення головних державних книгосховищ всіма виданнями республіки" від 27 червня 1922 р. [18].

Штат Київського крайового бібліографічного відділу від 1 липня 1922 р. було скорочено до трьох осіб. Фактично, установу було ліквідовано, а натомість утворено канцелярію уповноваженого Української книжкової палати [1, од. зб. 50]. Достеменно відомо, що в ній працювали Ю. Меженко і Т. Волобуєва [1, од. зб. 52, арк. 34]. У той період припинило діяльність і Бібліологічне товариство в Києві, хоча фахівці намагалися здійснювати комунікацію в інших формах. Зокрема, 12 червня 1922 р. Бібліотечна асоціація в Києві (?) провела диспут за книгою Ю. Меженка "Бібліотечна техніка" [1, од. зб. 52, арк. 21].

Для збереження й наукового використання зібрання цінних матеріалів, продовження наукової праці, важливість якої добре усвідомлювали вчені та

діячі культури, очільник УКП та її уповноважений по Київській окрузі 6 липня 1922 р. представили Науковому комітету Наркомосвіти доповідну записку і тимчасовий проект Українського бібліологічного інституту [1, од. зб. 50], в якій наголошувалося, що наукову роботу Бібліографічного інституту не було перенесено до Харкова. Гостро стояло питання про потребу збереження фахового зібрання (майже 2300 томів бібліографічних довідників і бібліотека україніки обсягом понад 5000 томів) та продовження наукової роботи. В тимчасовому проекті Українського бібліологічного інституту в Києві було визначено такі завдання: збирання літератури українською мовою, незалежно від місця та року видання; творів, зміст яких стосується України; складання картотеки "Україніка"; створення біобібліографічного словника вітчизняних письменників; дослідження історії книги й видавничої справи в Україні; організація музею та виставок національного друку, розроблення питань, пов'язаних з міжнародною децимальною бібліографією та різноманітними сферами книгознавства — бібліотекономією, бібліопсихологією, бібліофілією; розроблення української бібліотекографії — ґрунтового опису історії та стану вітчизняних бібліотек, видання творів, присвячених цим питанням; організація колекцій, картотек, іконотек [1, од. зб. 50].

У першій половині серпня 1922 р. в Укрголовпрофобрі відбулася нарада [1, од. зб. 52, арк. 33], на якій обговорювали питання створення Інституту книгознавства для проведення наукової роботи із залученням апарату та фондів київської філії Палати та учених-книгознавців міста. За Українською книжковою палатою в Харкові залишалися функції збору та реєстрації всієї друкованої продукції держави та видання "Літопису українського друку". Отже, було знайдено компромісну форму розподілу між двома центрами — Києвом і Харковом — книгознавчої та бібліографічної роботи, адже саме бібліографічний напрям вважали тоді найголовнішим у галузі книгознавства. Створений восени 1922 р. у Києві на базі приміщення, фондів, напрацьованих картотек, із числа співробітників Головної Книжної Палати Український науковий інститут книгознавства (УНІК) [19] та Українська книжкова палата надалі і співпрацювали, і конкурували, а іноді навіть ворогували, однак це вже тема іншого дослідження.

Список використаної літератури

1. *Архів* Головної книжної палати в м. Києві: Інститут рукопису НБУВ (ІР НБУВ). — Ф. 48. 60 од. зб.
2. *До всіх, кому дорого допомогти освіті, науці // Голос друку.* — 1921. — № 1. — С. 221.
3. *Сенченко М. І.* Книжкова палата України. Становлення державної бібліографії / М. І. Сенченко. — Київ : Книжкова палата України, 1999. — 116 с.
4. *Стрішенець Н. В.* Бібліографічна спадщина Юрія Меженка / Н. В. Стрішенець ; Нац. б-ка ім. В. І. Вернадського. — Київ, 1997. — 146 с.
5. *Іванів-Меженко Ю.* Книжна палата / Ю. Іванів-Меженко // Україна. — 1919. — 17 січня.

6. *Годкевич* Михаил Абрамович. — Режим доступу: <http://www.ncknigaran.ru/lit-g/3-base/base/126-godkevich.html>. — Назва з екрана.
7. *Меженко* Ю. Українська книжка часів великої революції / Ю. Меженко ; Український науковий інститут книгознавства. — Київ : Держтрест "Київдрук", 1928. — 32 с. (відбиток з "Життя й революція". — 1927. — № 10—11, 12).
8. *Руїна* Української культури // *Новини*. — Кам'янець-Подільський, 1919. — 11 листопада. — С. 1.
9. *Шпілевич* В. Матеріали до історії обов'язкового примірника на Україні / В. Шпілевич // Українська бібліографія : методологічний збірник / ВУАН, Бібліографічна комісія. — Київ : Друкарня ВУАН, 1928. — Вип. 1. — С. 139—150.
10. *От Губернского* отдела народного образования. Приказ № 26 // *Известия* — Вісті Київського губернського революційного комітету. — 1920. — № 15. — 7 січня. — С. 2.
11. *Українсько-польські* війська захопили Київ. — Режим доступу: http://www.calendarium.com.ua/ua/ukrainskopolski_viiska_zahopili_kiiv_1920. — Назва з екрана.
12. *История* книги в СССР: 1917—1921. — Москва : Книга, 1985. — Т. 2. — 288 с.
13. *Положение* о Библиографическом отделе Всеукраинского государственного издательства (ноябрь 1920 г.) // Вісті ВУЦВК. — 1920. — 18 грудня.
14. *Годкевич* М. Центральний бібліографічний відділ в 1921 р. / М. Годкевич // *Голос друку: критико-бібліографічний часопис*. Книга перша. — Харків : Всеукраїнське державне вид-во, 1921. — С. 70—75.
15. *Положення* про Київський крайовий бібліографічний відділ при Київській філії Всеукраїнського державного видавництва // *Голос друку*. — 1921. — № 1. — С. 216—218.
16. *Регламент* організації та праці Краєвого бібліографічного відділу при Київській філії Всеукраїнського державного видавництва (Книжкової палати в Києві) // *Голос друку*. — 1921. — № 1. — С. 216—218.
17. *Сенченко* М. І. Книжкова палата України. Історія і сьогодення / М. І. Сенченко. — Київ : Книжкова палата України, 2004. — 164 с.
18. *Собрание* узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1922. — № 28. — Ст. 438.
19. *Ковальчук* Г. І. Український науковий інститут книгознавства (1922—1936) / Г. І. Ковальчук. — Київ : Академперіодика, 2015. — 688 с.

Рассмотрены аспекты создания и функционирования Главной Книжной Палаты в г. Киеве и ее правопреемников.

In the article some details of foundation and functioning of The Central Institute of Bibliography in Kyiv and its successors are reviewed.

Надійшла до редакції 1 лютого 2019 року

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 378.147:659.4]((47+57)-41СНД)

Тетяна Коржова,

здобувач кафедри зв'язків з громадськістю і журналістики
Київського національного університету культури і мистецтв

Зв'язки з громадськістю в контексті пострадянського освітнього простору: тенденції та перспективи

Проаналізовано стан і перспективи розвитку PR-освіти в межах пострадянського освітнього простору, враховуючи трансформаційні процеси у вищій освіті та сучасні тенденції у сфері зв'язків із громадськістю. Наголошено на важливості опанування нових видів і форм освітніх напрямів, впровадженні інноваційних підходів і дисциплін в освітній процес. Окрему увагу приділено пріоритету російського чинника в межах цього освітнього простору й проблемам, які це спричиняє. Акцентовано на потребі розвитку системи PR-освіти в кожній країні, зважаючи на сучасні тенденції в індустрії, інтереси національної безпеки та культурно-аксіологічні особливості.

Ключові слова: зв'язки з громадськістю, пострадянський освітній простір, вища школа, інжиніринг, PR-освіта

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку інформаційного суспільства характеризується розширенням спектра сфер діяльності, що, зі свого боку, передбачає, внесення корективів в освітній процес і специфіку підготовки фахівців для новітніх спеціальностей.

Проблематика статті передбачає дослідження системи вищої освіти на пострадянських теренах, становлення спеціальності "Зв'язки з громадськістю" (PR), її методологічної, методичної й нормативної концептуалізації, а також питання підвищення якості освітніх